

...I MISTER HAJD

(Volt Vitman: *Život i pustolovine Džeka Engla*, preveli sa engleskog Ivana Đurić Paunović i Zoran Paunović, Geopoetika izdavaštvo, Beograd, 2017)

Nije lako s pronađenim rukopisima – njihovo umetanje u različite pripadajuće kanone ponekada izgleda kao misija čije su posledice nesagledivih razmera. Elementarno, potrebno je pronađeni tekst uključiti u ono što je do momenta pronalaženja važno za zvanični opus jednog autora. Ukoliko je moguće datirati ga i opredeliti povode njegovog nastanka, kao i uzroke *nestalosti*, ostaje da se vidi šta bi novoiznađeni tekst trebalo da predstavlja u domenu date bibliografije. Da progovorimo i o nekima od mogućnosti, uslova koji su odredili sudbinu teksta: mogla bi to da bude samo stilska vežba autora koji je na nju ubrzo zaboravio, ili je stvar rađena po narudžbini i pisac na nju kao takvu nije mnogo ponosan, ili je u pitanju neki od oblika cenzure, ili nesposobnost izdavača, autorska šala, nevoljno otaljavanje na brzinu preuzetog posla, pa čak i sticaj okolnosti koje bismo mogli da smatramo za neverovatne.

Ključno pitanje, ipak, odnosi se na opcije vrednovanja, tumačenja, kao i na smeštanje teksta u poetičke okvire. Dakle, ukoliko su sva ostala pitanja rešena, najpre ona koja se tiču validnosti autorstva i eliminisanja eventualnih falsifikata iz svakog razmatranja, nužno smo pred zadatkom smeštanja teksta u vrednosnu i hermeneutičku shemu opusa, a zatim i znatno šira polja – polje nacionalne literature, polje stilskih formacija, a od pronalaženja svakako počinje da se razmatra i prisustvo interteksta, uz priznanje pomenosti uslova u kojima se tekst javlja.

Eto, šta da se radi s kratkim romanom Volta Vitmana, *Život i pustolovine Džeka Engla*, napisanim 1852, a pronađenim 2015. i nanovo objavljenim 2016? Poći ćemo od očiglednog: Volt Vitman jeste jedan od onih *autora jedne knjige*, kakav je bio Lotreamon (sticajem sudbinskih razloga), ili Vladan Desnica (klasičan slučaj, reći ćemo, autor čija jedna knjiga veličinom nadrađa sve ostalo što je njen tvorac učinio), ili Keruak (jedna od knjiga stiže tzv. „kulturni status“, ovde je to roman *Na putu*). Upliv bilo kog i bilo kakvog novopronađenog teksta ovakvih pisaca protiv sebe ima narečenu *jednu knjigu*, koja baštini od vlastitog autora tačno onoliko koliko on baštini od nje. Integracija autora i teksta u ovim koordinatama jeste najjednosmislenija, neupitna, te ponekad doseže i razmere identifikacije u totalitetu: na autora se gleda kao na upravo tu, *jednu knjigu*, i obrnuto.

Vitman, kao nesumnjivi *autor jedne knjige*, znamenite pesničke zbirke *Vlati trave*, u onoj budućnosti koja stiže nakon njegove smrti postaje i guru, revolucionar, šaman, neko ko preispituje poeziju u temeljima i zauzima poziciju na čelu različitih pesničkih škola čija je namera radikalno preispitivanje, ali neretko i delovanje u prostoru ambivalentnih političkih praksi. Status, koji u većem broju istorijskih situacija poprima razmere kulta, Vitman dugu-

je i nezadrživoj posvećenosti upravo ovom od svih svojih tekstova. Ne dešava se često, ali priča o Vitmanu pokazuje kako može da se dogodi da autor za života prepozna koje će od njegovih dela preživeti i postati neka vrsta legitimacije u daljim književnoistorijskim tokovima. Od svega što je napisao, a danas vidimo da toga nije bilo malo, Vitman kao da je istinski stao isključivo iza poezije skupljene u *Vlatima trave* – tom se poezijom do kraja života bavio, tekst upravo ove knjige je prepravljao do poslednjeg dana (otud i veliki broj različitih verzija teksta), dok se prema svemu ostalom odnosio s krajnjim nemarom, pa i izvesnom netrpeljivošću.

U čemu se, zapravo, ogleda doprinos Zakarija Terpina (Univerzitet u Hjustonu), stručnjaka koji se u toj meri posvetio Vitmanovom delu da mu je čak dva puta pošlo za rukom da pronađe njegove izgubljene tekstove? Očevidno, govorimo o novonastalom uvidu, bitnim izmenama u telu Vitmanovog opusa koje nakon potvrde autorstva postaju trajne i neotklonjive. Pred nama su dve teze. Prva nas upućuje na razmišljanje o novoj celovitosti koja se pronalaženjem konkretizovala. Druga je znatno suptilnija i pokazuje da ono što je do juče (2015) bio Vitmanov opus više nije isto; ubeleženo otkriće po prirodi stvari mora da učini makar minimalnu transformaciju bibliografske građe, bez obzira na to šta ono čini poetičkoj matrici opusa u vrednosnom smislu.

Prva teza svakako jeste upisana unutar interesne sfere istoričara književnosti, najzagriženijih poštovalaca jednog autora, ali i onih koji se bave ultraminucioznim analizama njegovog dela. Negde u ovom domenu nalazi se odgovor na pitanje o smislu prevođenja *Života i pustolovina Džeka Engla* na srpski jezik.¹ Ne čini se, a mislim da je izrazito lako dokazivo, da se među današnjim srpskim čitaocima, ko god oni bili i šta god oni čitali, nalazi mnogo onih koji odgovaraju gorenavedenim opisima. Da je Terpinovo otkriće učinjeno u godinama kada Milan Oklopčić stvara modifikovanu, *postmodernizovanu* inkarnaciju bitničke literature na srpskom jeziku, da se tada našao izdavač dovoljno vispren da Vitmanovu knjigu prevede ovoliko brzo koliko je to sada učinjeno u odnosu na pronalaženje, izvesno je da bi broj onih za koje je prevođenje *Života i pustolovina Džeka Engla* predstavljalo vest sezone bio prilično velik. Međutim, ovo nisu te godine. Ovo nije ta zemlja. Ovo nije taj svet. Nalazimo se u priličnom ruglu, da se ne lažemo. Otud je urednički potez *Geopoetike* koliko donkihotovski, toliko i usmeren k vremenima koja dolaze, najverovatnije bez nas ovakvih u njima. Ako trenutno nema previše zainteresovanih za direktnu informaciju o neočekivanom obogaćenju opusa jednog od najvećih američkih i svetskih pesnika, biće ih nekada – ovo bi mogla biti ideja kojom se izdavač Vitmanovog romana vodio. Tako izdavaštvo potvrđuje sebe kao akt poverenja u sudbinu knjige. To je dobro.

Da li će, a to je znatno relevantnije pitanje, otkriće *Života i pustolovina Džeka Engla* dovesti do radikalnog iskoraka u percepciji Vitmanovog dela? Ne mogu biti nedvosmisleniji od ovoga: neće. Vitman će i nakon svih napora koje Zakari Terpin (i ne samo on) ulaže u afirmaciju teksta koji je pronašao, za sve svoje čitaoce, koliko god posvećeni bili, ostati prevashodno pesnik, autor knjige pesama *Vlati trave*. Ponavljam, koliko god se Terpin upinjao

¹ Ovaj je posao obavljen besprekorno, ako neko pita srpske čitaoce. Prevod Vitmanove knjige (odličan prevod) uredništvo *Geopoetike* smestilo je u ediciju „Retro premijere“ koja lagano poprima kapitalne oblike; tu se Vitman našao u društvu Beketa, Anhela Rosenblata i Ingmara Bergmana, što samo po sebi zvuči impozantno. Odabir tekstova, oprema i kritički aparat koji prate ovu ediciju, izdavaču služe na ugled i čast.

da izloži svoje viđenje Vitmanovog proznog dela, istina je sledeća: niko se tim delom ne bi ozbiljno bavio da iza njega ne stoji senka Vitmanove kolosalne poezije i uloge koju je ta poezija odigrala u svakom pažnje vrednom pokušaju uspostavljanja načela arhetipske slobode u lirici, ali i slobode po sebi. Čemu onda bavljenje ovim tekstom, od svih tekstova ovog sveta, zar nije to uzaludan posao? Ponovo ću rešiti ovo direktno: nije.

Ako je kod ma kog od čitalaca manje upućenih u vrednosne razmere Vitmanovog dela i postojala dilema da li je ovaj autor dominantno uspešniji pesnik ili prozni pisac, čitanjem *Života i pustolovina Džeka Engla* ta dilema nepovratno nestaje. Ono što Terpin vešto ali uočljivo izbegava da iznese u svom predgovoru Vitmanovom romanu jeste nevolja u kojoj se svaki pisac devetnaestog veka morao naći ukoliko odabere model koji je njegov miljenik odabrao. Vitman, naime, pokušava da piše kao sentimentalisti u dobu koje je ovakav manir odavno prevazišlo. Sredina devetnaestog veka, da se podsetimo, nije samo doba surovog, *hard core* realizma u izvedbi genija kakvi su bili Balzak ili Tolstoj, već i čas parnasovskog poetičkog izglobljavanja prema ulaznim vratima moderne, sve u prisustvu Flobera i Bodelera. Konstatacija je neminovna: u ovakvim okolnostima Vitmanov tekst deluje najblaže rečeno anahrono, i pored činjenice da mu se kao Amerikancu, pripadniku jedne od najmlađih nacija u istoriji literature, dosta toga može oprostiti.

Sentimentalističko osećanje sveta nije moglo da preživi balzakovske dokumentarističke predispozicije, niti susret s jednom od najpogubnijih formi u kojima se kapitalizam ikada ovaplotio. Vitmanov sentimentalizam izvorno je dikensovskog tipa, a *Život i pustolovine Džeka Engla* u dobroj meri zadržavaju elementarne sižejne postavke kojima se služio engleski klasik. Posveta koju Vitman čini Dikensu znatno je uočljivija od one koju registrujemo kod Dostojevskog, pošto dolazi iz sredine koja je jezički analogna Dikensovoj, te miljea koji je nemerljivo sličniji britanskom nego ruskom. No, nije Dostojevski uspeo da amortizuje svoje neskriveno interesovanje za Dikensov postupak te ga prilagodio kontekstualnim okolnostima drugačije istorijske prirode upravo iz samih tih okolnosti, već je Dostojevski kao prozni pisac nesumnjivi genije. Vitman nije. Zbog toga Vitmanu ne uspeva da ostane samosvojan i da preimenuje i prestrukturise dikensovsko nasleđe, već ga zatičemo kao baštinika apsolutno nedestilovanih funkcija kakve pronalazimo u *Oliveru Twistu* ili *Davidu Koperfildu*: siročće, misterija, preokret, uz bitnu dozu blagog humora i sklonost k imenovanju s ključem (Vitmanov Kavert sledi iz Dikensovog Skrudža, recimo, dok ih sa strane posmatraju Razumihin i Raskoljnikov Dostojevskog).

Vitman ipak nije Dickens, i tu je Terpin u pravu. Odstupanja od dikensovskih zadatosti jesu prava mera Vitmanove proze. Za razliku od tvorca *Sumorne kuće*, Vitman ne poseduje epski zamah tipičan za realističke romansijere. Činjenica kretanja na zgusnutom, kompresovanom prostoru, na nekim stranicama stvara utisak haotičnog nereda, dok na drugim postaje kvalitet neslućene modernosti. Stoga Terpinova upadica o pinčonovskom svojstvu kod Vitmana nije bezrazložna; brze smene kadrova, efektna, kratka poglavlja, junaci bez prilike da tavoru u otegnutom pretrajavanju, neslični svojim savremenima iz vrhunske devetnaestovekovne proze, otvorenost o pitanjima seksualnosti kakvu viktorijanski roman ne bi mogao da trpi. Da poentiram, tamo gde Vitman nije Dickens, izvrsno što nije.

Čak i izrazito verziran čitalac bi, uveden u eksperiment fenomenološkog tipa, uz ogromne teškoće u Vitmanovoj prozi prepoznao Vitmana poezije. Nategnuta domišljanja i upisivanja

ne mogu da opovrgnu faktičko stanje; Vitman proze se prema Vitmanu poezije odnosi kao mister Hajd, sekundarni identitet koji se osamostalio, oslobodio bazičnog, i sada se ponaša u skladu s vlastitim koncepcijskim zamislima, neretko i sasvim suprotnim od onih koji stižu od strane pesničkog identiteta. Opet, bez Vitmana poezije, prozni Vitman bi ostao tek kuriozitet, još jedno minorno mesto u sklopu istorije gigantske američke književnosti na čijem početku, pored *Bunara i klatna*, *Skerletnog slova* i *Mobija Dika*, zauvek stoje i *Vlati trave*.

Nije sklonost ka kuriozitetima ono što navodi na objavljivanje teksta ovakve sudbine, već namera da se osvetli sve ono što može da se osvetli u delu autora od kog dubinski zavisi naš pogled na svetsku literaturu. Vitman koji piše *Život i pustolovine Džeka Engla* jeste jedan mogući Vitman, onakav kakav se nikada nije izgradio do kraja, nevažno iz kog razloga. Važno je, opet, uvideti opseg talenta čoveka koji je revolucionisao anglosaksonsku poeziju, shvatiti šta su najveće vrline njegovog dela, a šta slaba mesta, ne tek intelektualnog poštenja radi. Važno je, kada govorimo o književnosti, govoriti o celini, o putevima ispitanim, kao i o onima drugim, kojima se nije pošlo, na radost ili žalost. Otud je profesor Terpin učinio ogromnu uslugu čitaocima poezije, ne jedino Vitmanove, mada najpre njima. Ne zato što će *Život i pustolovine Džeka Engla* unaprediti ili oštetiti sliku Volta Vitmana koju svi imamo, već zbog spoznaje o tome čega sve ima u književnosti i šta ona može, kuda nas odvodi i šta se sve od nje može očekivati. Tačnije, Terpinovo otkriće Vitmanovog rukopisa pokazuje prostu istinu da smo u književnosti uvek na pravom mestu, kog god Vitmana za sebe odabrali.